

Людмила Чередник

РОМАН НІНИ ФЕДОРОВОЇ «СІМ'Я» ЯК ПРИКЛАД ПОЗИТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Позитивне спілкування, зазвичай, є прерогативою психології. Але виявляється, що відповіді на багато питань із цієї проблеми можна знайти і на сторінках літературних творів. Особливо, коли вони приходять до читача вчасно.

Однією з таких книг, на нашу думку, є роман Ніни Федорової «Сім'я». Ім'я письменниці, на превеликий жаль, мало знайоме сучасним читачам. І це й не дивно, адже інформації про Ніну Федорову дуже мало.

Її справжнє прізвище – Антоніна Федорівна Подгорінова, у заміжжі Рязановська. Народилася вона на Полтавщині, у містечку Лохвиця, у далекому 1895 році. Батько її обіймав високу посаду у залізничному відомстві колишньої Російської імперії. Відомо також, що родина була багатою, мала аристократичні корені. Батька дуже часто переводили з місця на місце, тому Подгорінови об'їздила майже всю імперію.

Дитинство майбутньої письменниці пройшло у Забайкаллі. Згодом дівчина закінчила історико-філологічне відділення Бестужівських жіночих курсів у Петербурзі. Після Жовтневого перевороту 1917 року покинула Росію і виїхала до китайського міста Харбін. Це місто приваблювало багатьох біженців тим, що там не потрібні були паспорти, а це значно полегшувало долю як емігрантів, так і звичайних біженців. Як і всі російські жителі Харбіна, Антоніна Подгорінова була позбавлена радянського громадянства. У Харбіні вона викладала російську мову і літературу у місцевій гімназії.

У 1923 році вийшла заміж за історика, культуролога і юриста Валентина Олександровича Рязановського, який спеціалізувався на китайському і монгольському праві, а основним результатом його культурологічних досліджень став багатотомний «Огляд російської культури».

Їхні сини, Микола та Олександр, теж стали істориками, докторами філософії. За книгами Миколи Валентиновича Рязановського (1923 – 2011) й донині в американських університетах вивчають російську історію.

Олександр Рязановський (народився у 1928 році) – відомий поет «другої хвилі» еміграції, член редколегії філадельфійського поетичного альманаху «Зустрічі».

У 1936 році сім'я переїхала до міста Тяньцзінь (Китай), а у 1938 – емігрувала до США. Після переїзду до Америки А.Ф. Рязановська викладала у коледжі штату Орегон. Останні роки свого життя письменниця провела в американському місті Сан-Франциско. Відійшла у засвіти у 1985 році в Окленді (США).

Зазначимо, що дані про Ніну Федорову є досить суперечливими. Зокрема, існує плутанина з по батькові (Іванівна чи Федорівна), хоча сама письменниця в американській пресі 40-х років ХХ століття пояснює свій псевдонім від по батькові. Отже, вірогідніше вона була все-таки Федорівною.

Є декілька версій щодо приїзду до Харбіну. Так, в англомовному виданні, за словами письменниці, приїзд до Китаю був втечею у 1919 році після подій революції 1917 року.

Окрім того, її чоловіка називають культурологом і юристом. Вагомим доказом того, що В.О. Рязановський був юристом є той факт, що упродовж тривалого часу (1924 – 1929 рр.) він працював деканом юридичного факультету в Харбіні, за його участі відкрито економічне відділення і східний відділ.

У творчому доробку мисткині – 5 романів («Сім'я», «Діти», «Життя» та ін.), 20 оповідань, 11 дитячих п'єс, численні критичні нариси про американську літературу. Усі ці книги написані англійською мовою і видавалися у різних кінцях світу. Так, роман «Сім'я» (1940) було видано у Бостоні (США), «Діти» у 1958 році у Франкфурті-на-Майні (Німеччина), трилогія «Життя» упродовж 1964 - 1966 рр. вийшла у Вашингтоні (США), у 1964 р. в Сан-Паулу (Бразилія) побачила світ книга «Театр для дітей». Письменниця публікувалася у часописах «першої» та «другої» хвиль еміграції: «Новосельє», «Возрождение», «Грани» тощо.

Зазначимо, що англомовна версія роману «Сім'я» у 1940 році посіла десяте місце у спискові бестселерів у США. На суперобкладинці саме цього видання було розміщено мальований портрет авторки. Американський журнал «Атлантичний щомісячник» за роман «Сім'я» присудив Ніні Федоровій премію, що була досить престижною. Твір було перекладено дванадцятьма мовами. Ніна Федорова зробила авторський переклад російською і в 1952 році його було надруковано в нью-йоркському видавництві імені А. Чехова, найбільш відомим російським видавництвом Америки. І лише у 1989 році мешканці колишнього Радянського Союзу змогли прочитати роман у «Роман-газеті», часописі, що користувався на той час великою популярністю. Твір отримав схвальну оцінку критики і читачів, але невдовзі знову був забутий.

Тема твору. У романі йдеться про життя білоемігрантів у Китаї. Китайська еміграція – це особлива сторінка. Адже люди практично потрапили в іншу реальність, без знання мови, без знання звичаїв і традицій країни. Ця сторінка історії й досьогодні залишається малодослідженою. Недарма Ніну Федорову називають найбільш яскравою письменницею харбінської емігрантської хвилі, а її роман «Сім'я» чи не єдиний, в якому зображено цей період історії.

Проблематика роману досить складна: тут розглядаються проблеми поколінь, морально-етичні питання, проблеми міжкультурної комунікації тощо.

Жанр. Твір написано у класичній традиції сімейного роману, в якому «думка сімейна» розглядається на фоні важливих подій ХХ століття.

Сюжет твору. Дія відбувається у 1937 році у Китаї, у місті Тяньцзинь. Герої роману – родина російських емігрантів у такому складі: Бабуся (70 років), Мати (їй близько 50-десяти, декілька разів у творі згадується її ім'я – Тетяна), троє дітей: Ліда, дівчина років 17-ти, племінники: підліток Петя і 8-річний хлопчик Дмитрик. Колись це була багата дворянська родина. У романі не згадується їхнє прізвище, тобто вони уособлюють у собі усіх тих людей, що змушені були в результаті Жовтневого перевороту і Громадянської війни покинути батьківщину, рідну домівку. Ці люди не мали змоги узяти в далеку дорогу найнеобхідніші речі, оскільки не знали навіть, куди закине їх доля. У родині відсутні чоловіки і читач отримує лише мінімальну інформацію про них: племінники є синами загиблих братів, а Тетяна розлучилася зі своїм чоловіком і у нього, в Росії, є нова сім'я. Хоча раз на рік колишнє подружжя обмінюється листами.

Умови, в яких живуть герої книги, надзвичайно складні. Сказати, що родина бідує – це нічого не сказати. Без домівки, практично без грошей, бо останні копійки віддали за кімнату у пансіоні. Найголовнішим їхнім завданням, як написано у романі, було «навчитися обходитися без необхідного».

Бабуся хвилюється, що у Ліди немає посагу (а дівчина на виданні), у неї немає гарної білизни, лише декілька суконь. Мати взагалі ходить в одній сукні і, коли вона випрана, змушена одягати пальто. Ліда спить на зв'язаних шістьох стільцях, а Дмитрик під столом, на бабусиному пальті. Кожного вечора дорослі спускають скатертину зі столу, щоб дитині не заважало світло.

Герої твору повсякчас стикаються з труднощами матеріального, побутового, ментального, мовного, культурного характеру. Вони виснажені матеріально, фізично, морально. Іноді жінки плачуть, жаліються на долю, відчувають свою беззахисність і навіть непотрібність у цьому жорстокому світі. Загалом, переживають звичайні людські відчуття, що виникають у таких ситуаціях. Але намагаються це робити потай від рідних, щоб зайвий раз їх не засмучувати.

Що допомагало героям виживати у цих складних умовах, здолати тяжкі випробування долі? Перш за все, це православна віра, молитва. Герої роману, вирушаючи у далеку дорогу, взяли з собою не прикраси, золото чи ще якісь цінні речі. Вони забрали сімейну реліквію – ікону Божої Матері «Прикликання Загиблих». Як відомо із церковних канонів, кожна ікона має своє призначення і люди у молитвах просять заступництва святих, допомоги у вирішенні якихось важливих проблем. Ікона Божої Матері «Прикликання Загиблих», або, як її ще називають, «Позбавлення від бід страждених», є божественним зображенням матерів і батьків, які моляться за своїх дітей. Зазначимо, що слово «загиблих» означає не померлих, а тих, хто потрапив у тяжку скруту, переживає важкий етап свого життя.

Усі члени родини, від семидесятирічної Бабусі до восьмирічного Дмитрика моляться до цієї ікони. Прохання у всіх різні, але найголовнішим є одне – зберегти життя кожному з членів родини, відвести від них біду. Недарма цей роман критики називають ще Богородичним, оскільки Мати Божа є неначе незримим учасником подій.

По-друге, це музика. Герої люблять музику, найдорогішим подарунком є ноти знайомих для них з дитинства, з того, іншого життя, мелодій. Арії з опери «Травіата» Верді, музика Шопена, романси... Роман пройнятий музикою. До того ж музика зрозуміла людям будь-якої національності. У романі є такий епізод. Ліда співає, а під вікнами зупиняються італійські солдати, що були у місті, китайці, корейці. І всі захоплено слухають спів незнайомої дівчини, навіть не розуміючи мови. Музика об'єднує людей.

Ще одним порятунком для героїв є література. Усі герої читають вірші Пушкіна, гадають на ньому. Дивно з першого погляду: бідність, голод, війна і... вірші. Але виявляється, що мистецтво є тою цілющою водою, яка допомагає вижити у складні моменти життя.

Слід звернути увагу на часовий вимір роману. Усі герої живуть у своєму часі. Бабуся – у минулому, Мати – між минулим і теперішнім, діти мріють про майбутнє. Але між членами родини немає відчуження, відсутній конфлікт поколінь. У чому причина? Відповіді можуть бути різними. Можливо, секрет криється у самому вихованні. Великий вплив тут має традиційне православне виховання з його заповідями шанувати батьків, бути смиренними, терплячими, витриманими. Окрім того, у вихованні дуже важливо правильно розставити пріоритети. Тоді усі члени родини, як то кажуть, будуть дивитися в одному напрямку.

Велику роль відіграє повага між членами родини. Недарма слова «Бабуся», «Мати» пишуться у тексті з великої букви. Тут не лише данина матриархату, визнання ролі жінки як берегині роду, але й глибока повага до старших, батьків, що виховувалася з дитинства і підтримувалася упродовж усього життя. Недарма здавна батьків називали на «Ви», а займенник «ти» прийшов набагато пізніше. У чомусь ця форма звертання зблизила батьків і дітей, але трохи і нівелювала оту біблійну любов до старших.

Зазначимо, що романом «Сім'я» зацікавилися спочатку американські психологи, а потім європейські, які досліджують питання комунікації, тобто спілкування. І науковці дійшли висновку, що роман є прекрасним прикладом втілення у життя концепції позитивного спілкування, яка зараз береться в усьому світі на озброєння. Сутність її – в усьому слід бачити позитив, а в спілкування це є основним завданням.

Наведемо приклад вирішення складної ситуації. Одного разу Мати декілька годин не могла повідомити Бабусі, що у них скінчилися продукти, однак все ж таки

мусила це зробити. Бабуся, найстарша у родині, не кричала, не плакала, а просто відповіла: «Ми сьогодні постуємо, нам це піде на користь, Петю погодують на роботі, а для Ліди і Дмитрика попросимо у борг бісквіти у місіс Парріш [*англійка, що жила у їхньому пансіоні – Л.Ч.*]. А для цієї старої пані у китайців візьмемо в борг трохи рису». Матері відлягло від серця і вона подивувалася, як Бабуся спокійно вийшла з цієї ситуації.

Інша героїня роману Роза Айзік, дружина лікаря, що прийшла на чай до наших героїв, була завжди усім не задоволена. Їй не подобалися країни, де вони з чоловіком бували, мешканці будинку, в якому вони жили, тощо. Але навіть у цій ситуації Бабуся героїчно намагалася знайти щось позитивне у мадам Розі і повернути їхню розмову на позитив. Загалом, спостерігається така цікава особливість: усі постояльці – професор Чернов з дружиною, мадам Міліца, місіс Парріш, молоденька Ірина – після зустрічі з сім'єю неначе оживають, у них з'являється надія на порятунок, а щиросердна стійкість і самовідданість цих жінок стає підтримкою у хвилини відчаю чи слабкості. І таких прикладів можна навести дуже багато.

Ще один важливий момент. Авторка змальовує полікультурне середовище, в якому живуть герої твору. Вони потрапили до Китаю, живуть на території Британської концесії, спілкуються з китайцями, англійцями, корейцями, італійцями. Але з усіма жінки знаходили спільну мову, намагалися усіляко допомогти незнайомим людям. Родина давала притулок біженцям, які тікали від жахів війни. Так, одного разу Бабуся, не знаючи китайської мови, розносила біженцям їжу і знаходила добрі слова для кожного. І люди розуміли її, бо вона володіла найголовнішою мовою – «мовою людського серця». Отже, у будь якій ситуації слід залишатися людиною, уміти знаходити позитив і тоді проблеми якось вирішуються.

Зазначимо, що книга сумна і зворушлива одночасно. Роман Ніни Федорової вражає своїм оптимізмом, адже усі герої вірять у майбутнє. Тільки Бабуся, постійно піклуючись про родину, вичерпала себе і відійшла у засвіти. Та ще професор Чернов, який не може пережити того, що його відкриття Великого Абсолюту не потрібне жодному із існуючих урядів. Усі інші живуть в очікуванні дива: вони мріють про мир, кохання, нормальне життя.

Віра і надія криються і в епіграфі до цього роману, яким слугує рядок із вірша Ф. Тютчева «Чому б життя нас не навчило»: «...Є і нетлінна краса...». У семантиці вірша розвивається і сюжет твору. Набуття цієї нетлінної краси крізь страждання, повеніряння і втрати і стане головним результатом життя героїв твору.

Як склалися долі персонажів? По-різному, як і буває у житті. Ліда після заручин з американським солдатом збирається до Америки, Дмитрика забирає із собою місіс Парріш та її син, щоб дати хлопчикові гарну освіту, Петя вирішив повернутися до Росії (з урахуванням історичних реалій ми розуміємо, що його там

чекає), Мати залишається у пансіоні. Яким буде їхнє життя? Про це ми можемо лише здогадуватися.

Красивим і ненав'язливо повчальним є фінал твору. Ліда довго співала, сидячи на вікні а потім запитала у Матері:

□ *Мамо, який найбільший дар жінка може принести тим, хто їй дорогий? Кохання? Мистецтво?*

□ *Ні те, ні інше, відповіла Мати. □ Найбільший дар □ це відданість і ніжність. Тільки вони і об'єднують людей в Сім'ю [Переклад – Л. Ч.].*

Кожен із читачів після прочитання роману має змогу зробити власні висновки. Але один, мабуть, буде найважливішим. Бабуся, Мати, діти, живучи у ворожому, чужому світі, коли руйнуються державний устрій, законність, правопорядок, зуміли зберегти найголовніше – родину, що є опорою для кожного з нас. Її ніколи не слід розмінювати на щось інше. Усі герої намагаються утриматися на висоті, не зганьбити душу. А це цінувалося в усі часи. Окрім того, слід мати внутрішній стрижень – високі душевні якості, які не дадуть згубити душу, зганьбити добре ім'я, честь родини.

Список використаних джерел

1. Дмитриева М.А. Роман «Семья» Нины Федоровой в русском зарубежье первой волны / М.А. Дмитриева // Вестник Новгородского государственного университета. – № 94. – 2016. – С. 75 – 77.
2. Русская литература XX века. Прозаики, поэты, драматурги: биобиблиографический словарь: в 3 т. / РАН, ИРЛИ (Пушкинский Дом); под ред. Н. Н. Скатова – М. : ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2005. – Т. 3. П – Я. – С. 571 – 572.
3. Федорова Нина. Семья / Нина Федорова. – СПб.: Логос, 1994. – 320 с.